

naturvardsverket@naturvardsverket.se

Yttrande över remiss från Naturvårdsverket gällande vägledning målklassning av naturreservat och nationalparker

Sammanfattning

Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) instämmer med Naturvårdsverket i att ett nationellt system för målklassning av naturreservat och nationalparker är ett viktigt stöd för besöksförvaltning och för att uppnå friluftsmålen och huvudsakligen med vägledningens innehåll och ambition.

Friluftsliv och naturturism är områden i ständig utveckling. Det ställer krav på förvaltaren vad gäller resurser för omvärldsbevakning och öppenhet för revidering av bedömningar vid processen med målklassning av områden.

Naturvägledning är alltid relevant i skyddade områden som välkomnar besökare. Oavsett vilka aktiviteter inom friluftsliv eller naturturism som praktiseras. De kan förtydligas i vägledningen. Att säkra naturvägledning som förklarar naturvård, bevarandevärden och allemansrättens tillämpning i det aktuella området handlar inte enbart om att tillgodose besökarens intressen utan är en del i den samlade förvaltningen.

Planering för tillgänglighet och naturvägledning bör enligt Naturvårdsverkets vägledningar samordnas.

Förvaltare bör i allt större utsträckning ringa in en basnivå för naturvägledning och i större grad söka samarbeten med andra aktörer vad gäller aktiviteter utöver den nivån i de skyddade områdena. Möjligheten till långsiktiga samarbeten med andra aktörer bör också påverka klassningen.

Arbete med aktörsutbildningar och samverkansavtal i skyddad natur – liksom i Sveriges nationalparker – kan vara ett sätt att säkra omvärldsbevakning, samarbete och tillgängliggörande samtidigt som naturvård och naturvärden kommuniceras och säkras.

Generella synpunkter

SLU anser att modeller som denna vägledning och annat stöd vad gäller besöksförvaltning till länsstyrelser och kommuner är viktigt för att säkra både positiva naturupplevelser och möjlighet att utöva olika former av friluftsliv på egen hand, eller organiserat, samtidigt som områdenas naturvärden bevaras. Friluftsliv och naturturism kan också fungera som stöd för bevarandearbetet i och av skyddade områden – till exempel genom naturvägledning som designas för att bidra till ökad förståelse, engagemang och konkreta naturvårdsinsatser där besökare involveras.

I en tid av ökande anspråk på skyddade områden ställs stora krav på adaptiv besöksförvaltning. Dels för allt fler besökare och dels för nya former av friluftsliv och naturturism, Målklassning enligt detta förslag kan bidra till och stödja arbetet och skapa överblick över utbudet av tillgänglig skyddad natur i våra landskap. Resurser för och kunskap om omvärldsbevakning och koordinering för att undvika konflikter mellan olika intressen och besökarkategorier, slitage samt störningar av natur-/bevarandevärden blir allt viktigare och där kan den föreslagna målklassningen fungera som stöd för både tillgängliggörande och prioriteringar.

Sociala värden och anspråk från friluftsliv och naturturism prioriteras i många skyddade områden - särskilt i tätortsnära natur. SLU instämmer i att det är viktigt. Men friluftslivets aktörer och utövare bör också göras uppmärksamma på platsen där aktiviteter äger rum. Områdets bevarandevärden och vad det innebär för besökaren samt motiv för att skydda natur i allmänhet, bör alltid lyftas genom information och naturvägledning i skyddade områden - även om det inte är det primära intresset hos besökare. Det kan ske både digitalt och på plats. Förvaltningen bör eftersträva att även de som söker sig till platsen i första hand för att klättra, cykla eller meditera också får tillgång till kunskap om platsen och vilka värden som aktivt bevaras där. SLU anser att det kan betonas tydligare i vägledningen att det är en viktig del i bedömningsarbetet att ta ställning till vilken naturvägledning som behövs för att berika upplevelser för besökare och samtidigt bidra till bevarandearbetet.

Ett bredare arbete med aktörsutbildningar och samverkansavtal i skyddad natur, kan liksom i Sveriges nationalparker, vara ett sätt att säkra kommunikation för omvärldsbevakning och samarbete för att tillgängliggöra områdena samtidigt som naturvård och naturvärdena kommuniceras och säkras.

Att samordna, överblicka och prioritera

Det ökade intresset för att besöka naturområden som började under pandemin håller i sig. Det är positivt både för folkhälsa och kunskap om natur, friluftslivs- och naturturismutövande och allemansrätt om besöksförvaltningen kan möta och hantera de skiftande anspråk som görs.

Naturskydd och tillgänglighet i förening är en grundförutsättning i besöksförvaltning i skyddad natur. För att fatta rätt beslut behöver förvaltningen

vara adaptiv. Förvaltningarna behöver resurser och stöd för att kunna följa och förstå trender och förändringar över tid i friluftsliv och naturturism i sina tolkningar av vad som är vägen mot de friluftspolitiska målen.

Ett system med målklassning måste förhålla sig till att friluftslivet blir allt mer diversifierat och att utövare förväntar sig att skyddad natur ska rymma just deras anspråk och aktiviteter. Även grupper som traditionellt inte räknats till friluftslivet förväntar sig att skyddade områden ska fungera som arena för till exempel folkhälsa, sociala aktiviteter, pedagogik och integration. Hälso- och naturturismaktörer som vill ta betalande besökare till skyddad natur gör också anspråk på utrymme och en fungerande infrastruktur i områdena för deras behov. Enligt den rapport som Centrum för naturvägledning tog fram om 'Naturvägledning i Sverige 2022' växer också intresset för kulturella aktiviteter och kommunikation som till exempel konst och konserter. De ökade och mångskiftande nyttor den skyddade naturen kan bidra till och de anspråk som görs på den kan leda till ökad risk för konflikter mellan olika intressen och ställer stora krav på förvaltningarna.

Den ökade digitaliseringen kan också innebära att besökare själva i större utsträckning tar initiativ som påverkar besöksförvaltningen. Det kan till exempel handla om att besökarantal i ett område kan förändras förhållandevis snabbt när ett område lyfts fram i sociala medier. Inflytandet över besökarens rörelsemönster kan i större utsträckning styras av andra aktörer än områdets förvaltning. Till exempel kan nya stigdragningar trampas upp spontant även i områden eller zoner som inte planerats för det genom att besökare delar till exempel egna vandringar digitalt och att många andra följer dessa - med nya informella leddragningar som resultat.

Det är därför viktigt att arbetet med målklassning sker proaktivt och utifrån en omvärldsanalys som fångar upp både dagens behov och vilka framtidens anspråk på områdena kan bli. Förvaltare måste ha beredskap och resurser att möta det.

Specifika synpunkter och svar på Naturvårdsverkets frågor

Stöd för planering - sidan 10-11 samt sidan 25

I inledningen nämns dokumenten "Handbok för tillgängliga natur- och kulturområden" samt "Naturvägledning i natur- och kulturområden". Enligt det arbetssätt som rekommenderas för dessa vägledningar ska planering för tillgänglighet och naturvägledning ske parallellt. Ett av de första stegen där handlar om att göra en regional prioritering. I vägledningens kapitel 5 kan hänvisning göras till de olika planeringsstegen. I t ex punkt 5.1.2 (sidan 25) skulle det kunna nämnas att en naturvägledningsplan för området ska innehålla information om områdets upplevelsevärden samt vilka natur- och kulturvärden man särskilt vill uppmärksamma genom naturvägledning.

Bevarandevärden (sidan 15)

”Bevarandevärdena (natur- och kulturvärden) i ett område utgör inte nödvändigtvis det största eller enda värdet för friluftslivet eller naturturismen. Det blir ett oreflekterat antagande att direkt anse att de också är de mest värdefulla ur friluftslivssynpunkt¹.”

Det stämmer men är oklart vem som hävdar det? SLU vill dock instämna med slutsatsen som sedan görs att strävan efter att kommunicera bevarandevärdena i ett skyddat område alltid är viktigt och tillägga att det gäller oavsett vad det primära målet med vistelsen är. Både upplevelsevärden och naturvetenskapliga bevarandevärden ska skyddas och naturvägledning kan fungera som verktyg för båda syftena – utöver det värde kunskap och upplevelse av bevarandevärdena ofta har för friluftslivet.

Tillgänglighetskedjan (sidan 16)

På sidan 16 under rubriken tillgänglighetskedjan betonas att fysisk tillgänglighet inte är den enda form av tillgänglighet som är viktig att beakta. Stycket handlar dock främst om det. Exempel på hur 'naturvägledningskedjan' (som beskrivs i *Handbok för planering av naturvägledning i skyddade natur och kulturområden*) fungerar som stöd för tillgänglighet bör också lyftas. Liksom tillgänglighetskedjan fokuserar den på besökarens handlingssekvens och behov före, under och efter besöket men med större fokus på kommunikation och naturvägledning.

Samverkan (sidan 25)

I flera regioner i landet finns regionala stiftelser för friluftsliv och naturvård. De bör inkluderas i uppräknningen av organisationer att samverka med på sidan 25.

Svårtillgängliga nationalparker (sidan 36-37)

På sidorna 36-37 nämns att alla sveriges nationalparker hör till målklass TS och i typen TSN. Bör de svårtillgängliga nationalparkerna, som Vadvetjåkka och Töfsingdalen klassificeras annorlunda eller är ambitionen att de ska tillgängliggöras mer?

Målklass US (sidan 40)

På sidan 40 framgår att ”ingen naturvägledning” finns inom områden med målklass US. Det är rimligt att dessa områden är lägre prioriterade vad gäller naturvägledning, eftersom de ofta är otillgängligt belägna och ibland direkt olämpliga för besök. Men de utgör samtidigt en stor majoritet av de skyddade områdena, och det finns anledning ha beredskap för naturvägledning även i vissa av dessa områden. Exempelvis när man vill styra besökare från överbelastade områden till mindre besökta kan naturvägledning där vara av värde. Den kan ges på plats som en standardiserad infotavla och/eller digitalt till exempel via QR-koder

¹ Emmelin Lars, Fredman Peter m.fl. Planera för friluftsliv s. 300.
<https://www.friluftsforskning.se/contentassets/ee0ebeafb02546edb94f3ed8f9a7046b/a.hela-boken-m-omslagemmelin-et-al-2010.pdf>

och audioguider. Besökarna själva kan också aktiviteras och ges möjlighet att lämna råd och meddelanden till varandra.

Självklart är det en resursfråga och prioriteringen nödvändig men frågan om potential att utveckla områden från målklass US till L eller TS i framtiden bör också beaktas.

Svar på fråga 1 om begriplighet

Handledningen är begriplig.

Svar på fråga 2 om val av begrepp

Målklass förstås möjligen inte lika intuitivt som ambitionsnivå. Men kan fungera. En invändning är att ambitionsnivåer lättare kan förändras om omständigheterna förändras. En målklass låter (subjektivt) mer definitiv. Att en så stor del av de skyddade områdena tillhör klassen US speglar kanske snarare resursbrist än faktiskt önskvärda mål för tillgängliggörande i många av områdena.

Svar på fråga 3 om ytterligare stöd

Möjlighet till samtal utifrån omvärldsbevakning om förändringar i friluftslivet och naturturismen för att göra goda avvägningar kan vara av värde för förvaltare.

Beslut om detta yttrande har på rektors uppdrag fattats av dekan Torleif Härd efter föredragning av koordinator Linda Ferngren. Innehållet har utarbetats av föreståndare Eva Sandberg och projektledare Per Sonnvik och projektledare Per Bengtson samtliga vid SLU Centrum för naturvägledning på institutionen för Stad och land.

Torleif Härd

Linda Ferngren